

Afb. 1. J. G. Kirchner (1706–na 1737). Venustempel, Meissen, model van 1727. Porselein, H. 28,2 cm, Br. 21,2 cm. Rijksmuseum, Amsterdam. Aankoop 1968.

Afb. 2 (rechts). J. G. Kirchner (1706–na 1737). Venustempel, Meissen, model van 1727. Porselein, H. 29,2 cm, Br. 21,2 cm. Metropolitan Museum of Art, New York. Gift of R. Thornton Wilson.

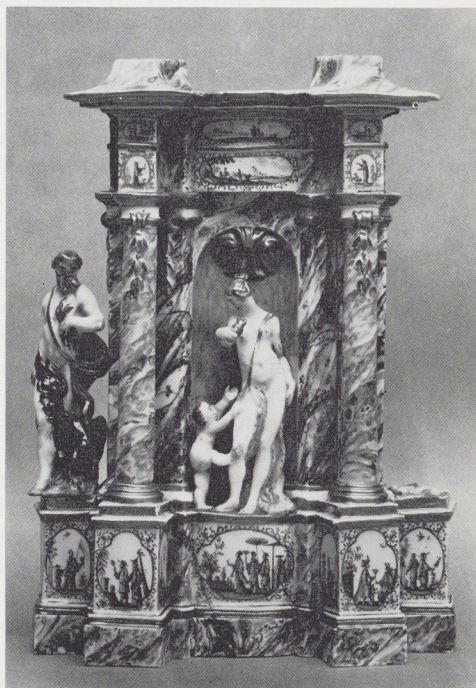


## Een Venustempel door J. G. Kirchner

In 1929 publiceerde Ernst Zimmermann een boekje over leven en werk van Kirchner, de eerste *Modellmeister* van de Saksische porseleinfabriek. Johann Gottlieb Kirchner was 21 jaar toen hij in maart 1727 door de fabriekscommissie gevraagd werd naar Meissen te komen. Hij woonde toen in Dresden en was vermoedelijk werkzaam in het atelier van zijn broer, de hofbeeldhouwer Johann Christian Kirchner, die onder Permoser aan de Zwinger werkte. Op blz. 5 van zijn boekje vermeldt Zimmermann, dat Kirchner, die op 29 april in dienst getreden was, aan een Venustempel werkte. Het fabrieksarchief bericht namelijk op 12 juli 1727, dat Kirchner met een *Venustempel* bezig was, die met *allerhand Figuren und Laubwerk ausgezieret* moest worden. Op 23 augustus kwam een eerste geglazuurd exemplaar goed uit de oven, dat met goud en bonte kleuren *emalliert* moest worden om *ein Besseres Aussehen zu erhalten*. Zimmermann, die geen exemplaar van dit model kende, vermoedde (blz. 51) dat het niet al te groot geweest kon zijn, daar het in de prijslijst van de fabriek uit 1731 evenveel kostte als de in de lijst genoemde klokken, waarvan hij het exemplaar, dat zich nu in het Rijksmuseum bevindt, op blz. 47 afbeeldde. Zijn vermoeden werd bevestigd door het te voorschijn komen van een Venustempel, die in 1950 door R. Thornton Wilson aan het Metropolitan Museum te New York (afb. 2) werd geschonken: de hoogte was 29,2 cm, de breedte 21,2 cm. Dit museum legde verband tussen deze nieuwe aanwinst en de door Zimmermann gepubliceerde archiefgegevens. In 1967 (13 maart) werd bij Christie te Londen een tweede exemplaar geveild, dat in 1968 door het Rijksmuseum werd aangekocht (afb. 1).

De Venustempel bestaat uit een wand, waarvoor op hoge postamenten twee zuilen staan, die een verkroopt hoofdgestel dragen. Tussen de zuilen bevindt zich in de wand een lichtblauw geschilderde nis, waarin Venus en Amor geplaatst zijn. Links en rechts van de wand staan resp. Jupiter en Juno, beide eveneens op hoge postamenten. De wand en de zuilen zijn bont gemarmerd (blauw, paars, bruin, roodbruin en geel).

Jupiter en Juno staan op een blauwe wolk. De postamenten en de wand onder de nis zijn versierd met veelkleurige chinoiserieën in de trant van J. G. Höroldt. De chinoiserie onder de nis met badende vrouwen komt net zo voor op een schoteltje van een vroeg Meissen-servies in Schloss Favorite bij



Rastatt. De dubbele kroonlijst is bij het Amsterdamse exemplaar versierd met servetwerk en ranken in goud, terwijl daar bij het New Yorkse stuk landschappen in ovalen zijn aangebracht, in paars op de bovenste lijst, in rood op de onderste. De bekroning van de tempel is in beide gevallen bovenop gemarmerd, bij het Amsterdamse stuk zijn de voor- en zijkanten echter voorzien van schubben in goud, waarmee vermoedelijk een dakbedekking van leien is bedoeld. Bij beide exemplaren is goudluster gebruikt: in Amsterdam voor het kleed van Juno en de staart van de pauw, in New York voor de mantel van Jupiter. De figuur van Juno is bij de New Yorkse tempel afgebroken en verloren gegaan.

Vorm en decor wijzen in beide gevallen op een ontstaan vóór 1730 en daar geen andere groep met Venus in de prijslijst van 1731 voorkomt, mag men met vrij grote zekerheid aannemen, dat deze Venustempel identiek is met het in de archiefstukken vermelde vroege werk van Kirchner.

Naast de genoemde verschillen in beschildering tussen de beide exemplaren, zijn er ook enkele opvallende vormverschillen. De bases van de zuilen bestaan in Amsterdam uit één deel, in New York uit drie delen; de plint van de tempel in Amsterdam is geheel verguld, in New York gemarmerd en één cm hoger; ook de schelpversiering bovenin de nis toont verschillen.

Tussen de hoge gedeelten van de bekroning bevindt zich een verdiept rechthoekig veld, dat in Amsterdam afgeschuinde hoeken heeft, met een gaatje in het midden. In deze velden kan een opzetstuk gestaan hebben, dat slechts met een metalen pin in het genoemde gaatje werd vastgezet. De bovenkant van die hoge gedeelten zijn in New York niet geglaazuurd. Een ander opmerkelijk verschil is, dat de bliksemschichten, die Jupiter in de linker hand houdt, in Amsterdam plastisch weergegeven zijn, terwijl ze in New York op zijn lichaam zijn geschilderd. De rechter hand van Venus, die in Amsterdam is verdwenen, hield, zoals we in New York kunnen zien, een vlamvend hart vast. Het New Yorkse exemplaar is aan de achterkant onderaan gemerkt met een vroege vorm van de gekruiste zwaarden in onderglazuurblauw. Het Amsterdamse exemplaar is aan de achterkant geheel gemarmerd in rood en bruin, waardoor een eventueel aanwezig merk onzichtbaar is. Deze marmering is vermoedelijk aangebracht om een grote bakbarst te verbergen.

Men kan zich afvragen, waarom Kirchner voor een van zijn eerste werken in porselein, een taferversiering, deze vorm koos. Kirchner werkte voor zijn komst naar Meissen als beeldhouwer bij zijn broer in Dresden, die aan de Zwinger werkte. Dit gebouw moet hij dus goed gekend hebben. Dat hij voor zijn vroege werk in Meissen zich liet inspireren door vormen, die hij van de Zwinger kende, ligt voor de hand. Dat dit inderdaad zo is

bewijst een vergelijking van de Venustempel met de nissen van het Nymphenbad in de Zwinger (S. Asche, *Permoser*, 1966, afb. 108), waar men zelfs de vreemde schuin toelopende delen van de bekroning terugvindt. De zuilen zijn daar weliswaar anders, maar zuilen versierd met *Laubwerk* treft men overal in de Zwinger aan (zie Asche, afb. 248). Niet alleen de architectuur van de Zwinger, maar ook de schulptuur van Permoser en zijn kring moet een grote indruk op de jonge beeldhouwer gemaakt hebben. Voor zijn Juno koos hij zich een beroemd werk van Permoser in zandsteen tot voorbeeld: de Juno in de tuin van Dietrich Apel in Leipzig, nu in het Museum des Kunsthandwerks aldaar (Asche, afb. 41). De houding van Juno en de plaatsing van de pauw is overgenomen, zo zelfs, dat men van een kopie kan spreken. Van de bijbehorende Jupiter (Asche, afb. 42) koos hij de stand van de benen, de draaiing van het lichaam en de plaatsing van de adelaar, die met een vleugel Jupiters onderlichaam bedekt. Het is duidelijk, dat Kirchner deze beelden gekend heeft, hetzij uit eigen aanschouwing, hetzij door middel van tekening, model op kopie. Voor de Venus kan nog geen voorbeeld aangegeven worden, de houding van Amor is echter zeer verwant aan het kind bij de Ceres-figuur van Permoser aan de *Kronentor* van de Zwinger (Asche, afb. 65). Twee recent verworven late werken van Kirchner tonen aan hoezeer hij zich in die paar jaren in Meissen (1727/28 en 1730/33) ontwikkeld heeft. In een volgend artikel hopen wij op zijn werk terug te komen.

A. L. DEN BLAAUWEN